

uluslararası af örgütü

TÜRKİYE: “F-Tipi Cezaevleri: İzolasyon ve işkence ve kötü muamele

Nisan 2001

ÖZET

AI INDEKS: EUR 44/025/2001

DAĞITIM: SC/CO/RAN

Cezaevi koşulları geçtiğimiz yıl Türkiye’de yoğun tartışmalara konu oldu. Cezaevlerinde genellikle 60 veya daha fazla tutuklu ve hükümlünün bulunduğu koşullarda tutulmaktaydı, ancak Tjirk yetkililer, varolan cezaevlerine yeni binalar ekledi ve hücre sistemini getiren ve 2000 yılında kullanıma açılması planlanan 11 adet F tipi cezaevinin yapılmasına başladı. Koşulları, daha küçük hücrelerle değiştirme sürecinin başlamasının ardından cezaevlerinde büyük protestolar ve iddetle bastırılan isyanlar başladı. Ekim 2000’den bu yana binden fazla siyasi mahkum F tipi cezaevlerini protesto için açlık eylemine katıldı. 19 Aralık’ta güvenlik güçleri 20 cezaevine bir operasyon düzenledi ve 30 mahkumla 2 asker öldü. Yüzlerce mahkum yeni açılmış tiç F tipi cezaevine transfer edildi.

Uluslararası Af Örgütü transferler öncesi, sirası ve sonrasında mahkumların dövüldüğü ve bazılarının işkence gördüğüne dair birbiriyle tutarlı çok sayıda bilgi edinmiştir. F tipi cezaevlerinde mahkumlar ya tek başlarına ya da en fazla tiç kişi birlikte tutulmakta. UAÖ, uzun süreli izolasyon uygulamasının kendisinin zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye vardığı ve işkence ve kötü muameleyi kolaylaştırıcı olduğu kaygısını taşımaktadır. Bu nedenle, yetkililere mahkumların güntün en azından bir bölümünde daha geniş gruplar halinde bir araya gelmesine izin verilmesi için defalarca çağrıda bulunmuştur.

Bu belge, Uluslararası Af Örgütü’nün Nisan 2001’de yayınladığı 10 sayfalık (4348 kelime)

TÜRKİYE: “F-Tipi” cezaevleri: İzolasyon ve işkence ve kötü muamele iddiaları (AI Indeks: EUR 44/025/2001) adlı raporun özetidir. Daha ayrıntılı bilgi için rapora bakın.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: CEZAEVİ KOSULLARI / CEZAEVINDE ŞİDDET / TECRİT / CİNSEL BALDIRI/ İŞKENCE/KÖTÜ MUAMELE/ AŞIRI GÜÇ KULLANIMI / POLİS / OTOPSİ /

ULUSLARARASI SEKRETERYA, 1 EASTON STREET, LONDON WC1X 0DW, UNITED KINGDOM

TÜRKİYE

“F-Tipi” cezaevleri: izolasyon, işkence ve kötü muamele iddiaları*

Cezaevi koullari geçtigimiz yıl Türkiye’de yoğun tartışmalara konu oldu. Cezaevlerinde genellikle 60 veya daha fazla tutuklu ve hükümünün bulunduğu koğuşlarda tutulmaktaydı, ancak Türk yetkililer, varolan cezaevlerine yeni binalar ekledi ve hücre sistemini getiren ve 2000 yılında kullanıma açılması planlanan 11 adet F tipi cezaevinin yapımına başladı. Mahkumlar ve ailelerinin yani sıra çok sayıda insan hakları savunucusu ve diğer sivil toplum örgütleri, izolasyonu getiren yeni htcire tipi sistemin cezaevlerinde işkence ve kötü muamele riskini artıracığından endişelenmekteydi. Yeni sistemin küçük grup veya tecrit izolasyonuna yol açacağına dair korkular bugüne dek haklı çıktı; “hükümlülerin diğer hükümlülerle ilişki veya iletişime girmesine izin verilmeyecektir” diyen Anti Terör yasınınin 16. Maddesi yoğun izolasyonu öngören bir uygulama getirdi.

Koğuşları, daha küçük hücrelerle değiştirme sürecinin başlamasının ardından cezaevlerinde büyük protestolar ve şiddetle bastırılan isyanlar başladı. Ekim 2000’den bu yana binden fazla siyasi mahkum F tipi cezaevlerini protesto için açlık eylemine katıldı. Aralık ayının başında Adalet Bakanı, 16. madde düzeltilmeden, F tipi cezaevleri tüzüğü yayınlanmadan ve bunların yönetimiyle ilgili bir sosyal konsensusa varılmadan hiç kimsenin F tipi cezaevlerine transfer edilmeyeceğine dair söz verdi. Ne var ki 19 Aralık’ta güvenlik güçleri 20 cezaevine bir operasyon düzenledi ve 30 mahkumla 2 asker öldü. Yüzlerce mahkum yeni açılmış üç F tipi cezaevine transfer edildi.

Ocak 2001 baılarında Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) ve Human Rights Watch (HRW), Aralık 2000 cezaevi operasyonları ve yeni F tipi cezaevleri koşullarını incelemek üzere ortak bir misyon gerçekleştirdi. Araştırmalar sırasında heyet farklı kaynaklardan bilgi toplamaya özellikle özen gösterdi. Avukatlar, doktorlar, insan hakları savunucuları ve Meclis İnsan Hakları Komisyonu’nun bir üyesiyle görüşüldü: yani, Türkiye’deki insan haklarının durumunu geliştirmek hedefiyle kendilerinin de araştırma yaptığı Türk sivil toplum ve parlamentonun saygın üyelerinin görüşleri alındı. Ek olarak heyet, serbest bırakılan mahkumlar ve mahkum yakınları gibi cezaevlerine transferlerden doğrudan etkilenmiş kişilerden de bilgi topladı. Araştırmacılar araştırma gezisinden önce ve boyunca, toplantı taiebiye defaiarca Adalet Bakanlığıyla irtibata geçti. Ne yazık ki, bu talepleri Bakanlık tarafından reddedildi. Ayrıca, transfer edilmiş olan mahkumlara uygulanan yeni rejimi değerlendirebilmek için yeni F tipi cezaevlerinden birini ziyaret talepleri de reddedildi.

Uluslararası Af Örgütü transferler öncesi, sirasi ve sonrasında mahkumların dövüldüğü ve bazılarının işkence gördüğüne dair birbiriye tutarlı çok sayıda bilgi almaktaydı. F tipi cezaevlerinde mahkumlar ya tek başlarına ya da en fazla üç kişi birlikte tutulmaktaydı. İlk haftalarda hücrelerin önündeki küçük alanlara çıkmalarına izin verilmiyordu. Bazıları günler boyunca gardiyanlar dışında hiçbir insanla görüşmüyordu. Alle ve avukat görüşmeleri kısıtlıydı. UAÖ, uzun süreli izolasyon uygulamasının kendisinin zalimane. insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye vardığı ve işkence ve kötü muameleyi kolaylatırıcı olduğu kaygisini taşımaktadır. Bu nedenle, yetkililere mahkumların günün en azından bir bölümünde daha geniş gruplar halinde bir araya gelmesine izin verilmesi için defalarca çağrıda bulunmuştur.

* Bu raporun büyük bir bölümü Uluslararası -Af Örgütü ve Human Rights Watch ‘in, Türkiye Adalet Bakan ‘na gönderdiği 30 mart 2001 tarihli mektupta yer almıştır.

İzolasyon uygulaması

Uluslararası Af Örgütü daha önce aşırı kalabalık koşullarla ilgili kaygılarını ifade etmiştir ve örgüt, eğer gerekiyorsa, mahkumların, diğer mahkumların baskı ve tehditleri de dahil, şiddetten korunmaları gerektiğine inanmaktadır. UAÖ, bazıları cezaevlerinde olmak üzere, silahlı muhalif grupların "ham" olduklarını iddia ettikleri kişileri kasten öldürmelerini defalarca eleştirmiştir. UAÖ, bazı belli koşullarda bazı mahkumları ayırmanın uygun olabileceğine inanmaktadır; örneğin, genel cezaevi nüfusunu, özellikle şiddet kullanan diğer mahkumlardan korumak için gibi. Ancak bu tip önlemler ancak olağanüstü koşullarda ve son çare olarak kullanılmalıdır¹. UAÖ, küçük grup izolasyonu da dahil uzun süreli izolasyonun mahkumların fiziksel ve ussal sağlığı üzerinde ciddi etkiler yaratabileceğine ve kendi içinde zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza teşkil edebileceğine inanmaktadır. Ayrıca, mahkumlara işkence ve kötü muamele yapılmasını da kolaylaştırabilir. İşkence ve kötü muamele, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerince yasaklanmıştır. Özellikle, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına dair Avrupa Sözleşmesi'nin (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) 3. Maddesi ve BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme (İşkenceye Karşı Sözleşme).

Anti Terör Yasasınca suç sayılan nedenlerle yargılanmış veya hüküm giymiş tüm mahkumları izole etmek kabul edilemez². Anti Terör Yasası'nın 16. Maddesi, tutuklu ve hükümlülerin özel olarak in edilmiş binalarda bir-üç kişilik odalarda tutulacağı ve diğer mahkumlarla iletişim ve görüşme ile açık görüşün olmayacağı drakonyan bir rejim ortaya koymaktadır. Uluslararası Af Örgütü daha önce de 16. Maddeyi, siyasi nedenlerden tutuklu veya hokumlu bulunanları da kapsayan tüm mahkumlarla, yeterli egzersiz olanaklarının sağlandığı ve her gün hücre veya kogularının dışında diğer mahkumlarla bir arada bulunabilecekleri yeterli zamanın verildiği bir biçimde degitirmesi için Türk hükümetine çağrıda bulunmuştur. İşkence ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesine Dair Avrupa Komitesi (CPT), Ocak 2001'de, '1991 Anti Terör Yasasının düzeltilmesine dair yasa tasarısının kabul edilmesi, böylece bu yasa kapsamına giren mahkumların diğerleriyle birlikte etkinliklerde bulunmasını (ve aileleriyle açık görüş yapabilmesini) sağlaması, çok büyük öncelik olarak kabul edilmelidir.' tavsiyesinde bulunmuştur³.

Aralık operasyonu öncesindeki tecrit ve küçük grup izolasyonu uygulamaları: İmralı adası ve Kartal Özel Tip Cezaevi

Silahlı muhalifgrup Kürdistan İşçi Partisi (PKK) lideri Abdullah Öcalan, 15 Şubat 1999 günü tutuklanmasından bu yana iki yıldan uzun bir süredir İmralı adasında tecrit tutulmaktadır. UAÖ'ne Abdullah Öcalan'ın avukatları tarafından verilen bilgilere göre, tuvalet ve duşun da içinde bulunduğu 13 metrekarelik bir hücrede kalmaktadır. Günde iki kez birer saatliğine yaklaşık 45 metrekarelik bir alana çıkmasına izin verilmektedir. Bu alan üstleri tel kafeslerle bezeli çok yüksek duvarlarla çevrilidir. Cezaevi gardiyanları, hücre içinde ve dışındaki kameralarla sürekli olarak gözetim altındadır. Avukatları ve birinci derece akrabalarıyla haftada bir kez bir saat görüşme izni vardır.

2 mart 1999 günü Abdullah Öcalan'ı ziyaret eden CPT heyeti, "issiz bir yerde, yüksek güvenlik uygulaması altında tek bina tutulmasının Bay Öcalan'm ussal sağlığı üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerini yok edecek ek önlemler alınması gerekir. Bu önlemler, diğerlerinin

yani sira, diş dünyayla temas olasiliğı ve uygulanan rejimin kesin dogasinin aşama aşama daha az kisitlayici olmasigerektigini ifade etmiştir. CPT, "özellikle yüksek güvenlik riski taşıyan mahkumların, özel birimlerinin sınırları içinde, ağır gözetim durumlarının bir telafisi olarak daha gevşek bir uygulamaya (birimdeki diğer mahkumlarla özgürce bir araya gelmek; göreceli olarak küçük fiziksel alan olma olasiliğı yüksek olan yerde kisitlamasız hareket etmek; aralarından seçebileceği farklı sayıda aktivite olanaklarının sağlanması, vs) sahip olması"⁴ gereğinin altını çizmiştir. Şubat 1999'dan bu yana, adada Abdullah Öcalan'ın temasa geçebileceği baka bir mahkum bulunmamaktadır.

Abdullah Öcalan iki yıldan uzun bir süredir tecrit hapislik yaşamaktadır. Uluslararası Af Örgütü, bunun zalimane, insanlık dişi veya onur kirici muamele veya ceza oluşturabileceğine dair kaygı duymaktadır. UAÖ Türkiye Adalet Bakanlığına, Abdullah Öcalan'a diğer mahkumlarla sosyal ilişi sağlanması ve uzun süreli tecrit hapisliğinin olası kötü fiziksel ve psikolojik etkilerinin azaltılması için mümkün olan tüm adımları atması için defalarca çağrıda bulunmuştur.

Istanbul'daki Kartal Özel Tıp Cezaevi hakkında (aralarında Türkiye İnsan Hakları Derneği (İHD) ve HRW'in da bulunduğu) çeşitli insan hakları örgütlerinin raporlarını değerlendirmiş olan Uluslararası Af Örgütü, burada uygulanmakta olan küçük grup izolasyonu ve tecridin mahkumların ussal ve fiziksel sağlığının bozulmasına neden olabileceği ve zalimane, insanlık dişi veya onur kirici uygulama veya cezaya varabileceği kaygısını taşımaktadır. Cezaevinin fiziksel yapısının Birleşmiş Milletler (BM) Mahpusların Islahi için Asgari Standart Koşullar'ını (Asgari Standart Koşullar) ihlal eder gibi görünmektedir.

Uluslararası Af Örgütü'nün bilgilerine göre, mahkumlar cezaevine uk getirildiklerinde, en az bir hafta boyunca, açık havada egzersiz yapmalarına izin verilmeksizin iki kişilik hücrelerde hücre hapsinde tutulmaktalar. Bu ilk dönemden sonra, normal işleyiş olarak diğer mahkumların bulunduğu daha büyük hücrelere transfer edilmekteler. Bu hücrelere bağlı küçük alanlar bulunmakta. Duvarları o kadar yüksek ki , güne işiği görülmemekte. Bu ayrı alanlarda mahkumlar diğer hücrelerde kalan mahkumlarla ilişiye girememektedir. Hücrelerde pencere yok, yalnızca elektrik lambasıyla aydınlatılıyor. İşik düğmelerinin hücreler dişinde olduğu ve böylece de mahkumların kontrollerinin dişinde olduğu söyleniyor. Hücrelerde doğal işiğin ve daha geniş bir alanda egzersiz olanagının bulunmaması uluslararası standartların ihlalidir. BM Asgari Standart Kurallar, mahkumların her gün açık havada egzersiz yapabilmeleri ve hücrelerinde doğal işiğin bulunması gerektiğini belirtir.⁵

Uluslararası Af Örgütü'ne, farklı hücrelerde tutulan mahkumların ortak alanları kullanmalarına izin verilmediğine dair bilgi verildi. Bildiğimiz kadarıyla, Türk hükümeti bugüne dek cezaevlerinde varolduğu söylenen kütüphane ve kantinin mahkumlar tarafından kullanıldığına dair bir kanıt göstermedi. Edinilen bilgiye göre, bu cezaevinde hıcre hapsi veya küçük grup izolasyonu uygulamasına tabi tutulan mahkumların hiçbir zaman hücreleri dişindeki diğer mahkumlarla bir araya gelmesi olanagi bulunmamaktadır. Hücrelerinden sadece avukatları veya aynı soyadını taşıyan bir akrabaları ziyarete geldiğinde çıkabiliyorlar. Bazı mahkumların, baka yerlerde küçük grup izolasyonunun etkisi olarak kaydedilmiş olan, depresyon ve anksiyete gibi fiziksel ve psikolojik semptomlardan muzdarip olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır.⁶

Mahkumların protestoları aşiri güç kullanımıyla sona erdirildi

Koşuğlardan daha küçük hücelere geçi sürecinin başlatılmasından beri Türkiye cezaevlerinde büyük çaplı protestolar ve çatışmalar yaşandı. Eylül 1999'da, Ankara merkez Kapalı Cezaevinde mahkumların gardiyan ve askerlerle çatışması sonucu 10 mahkum öldü, düzinelercesi de yaralandı. Ölüm sebepleri tartışmalıydı ve avukat ve akrabalar otopsiye alınmadı. Türkiye meclis İnsan Hakları Komisyonu'nun olayla ilgili raporu, güvenlik güçlerinin ölüm ve yaralanmalara sebebiyet veren aşırı güç kullandığı sonucuna vardı. Komisyon ayrıca ölen 10 kişinin otopsilerinin uluslararası standartlara uygun olmaması ve kanıtların gereken azami çaba ile korunmadığını da eleştirmekteydi. Meclis İnsan Hakları Komisyonu'nun görevlendirdiği adli bulgular, 'özellikle ölen kişilerde bulunan bulgular tıbbi anlamda, genel olarak uluslararası ve ulusal belgelerde işkence ve öldürme maksatlı eylemler olarak tanımlanmış kanıtlar.'⁷ olduğunu ifade etmiştir. Olayla ilgili 116 güvenlik görevlisi Mart 2001 'den bu yana yargılanmaktadır ve savcı beraatlerini talep etmektedir.

5 Temmuz 2000 günü Burdur cezaevinde bulunan siyasi mahkumlar barikatlar kurarak kendilerini koşuğlara kapattı. Mahkumların ifadelerine göre, güvenlik güçleri koşuğlara sis bombası, gözyaşı ve sinir gazları atmışlar ve duvarları buldozerlerle yıkmaya başlamışlardı. Mahkumlar, güvenlik güçlerinin demir çubuklar, coplar, kiremit ve taşlarla saldırdığını, baygın durumdaki mahkumları koşuğlardan uzun saplı kancalarla diari sürüklediklerini söylemektedir. 8 Temmuz'da mahkumlardan bazılarını görmelerine izin verilen avukatlar, mahkumlarının vücutlarının görünür kısımlarında ağır yaralanma izlerinin bulunduğunu ve konuşma ve nefes alma güçlüğü çektiklerini ifade etmiştir. Nisan 2001'de, Burdur valisi savcının, haklarında resmi şikayette bulunulan 405 güvenlik görevlisine karşı dava açılması talebini reddetmiştir.

Burdur cezaevi operasyonu sırasında bir sol örgüt üyesi olmaktan hüküm giymiş olan 25 yaşındaki Azime Arzu Torun adli kadının gece 10:30'da diğer mahkumların yanından alındığı, ikinci kata getirilerek merdivenlerden ağıya atıldığı, aşağılanarak tecavüzle tehdit edildiği, kol ve bacaklarından kaldırılmış bir vaziyette cinsel organlarına copla vurulmak suretiyle dövüldüğü bildirilmiştir. Kendi ifadesine göre bir bagardiyan bir floresant lambayı vajinasına sokmaya çalışmış, daha sonra jandarma ve cezaevi gardiyanları üçgen biçimli bir copla tecavüz etmiştir. İki gün sonra getirildiği Burdur Devlet Hastanesi'nde tecavüze uğradığını söylemiş ancak bekaret testi yaptırmayı reddetmiştir. Adalet Bakanlığı tarafından görevlendirilen bir kadın müfettiş ifadesini dinlemiş ancak bildirildiğine göre duyarsız ve tacizkar sorular yönelmiştir. Azime Arzu Torun işkence zanlıları hakkında resmi suç duyurusunda bulunmuştur.

Uluslararası Af Örgütü bu olaylarla ilgili vakitli, kapsamlı ve bağımsız soruşturmalar yapılması ve sorumlu olanların yargı önüne çıkarılması için defalarca çağrıda bulunmuştur. Örgüt, bunu yapmamanın ve suçların cezazasız kalma ortamının 2000 yılı sonlarında cezaevlerinde mahkumlara yönelik şiddetin artmasına yardımcı olduğuna inanmaktadır.

Aralık 2000 cezaevleri operasyonu sırasında ölümler ve erkeklere tecavüz dahil işkence ve kötü muamele iddiaları

Ekim 2000'den beri binden fazla siyasi mahkum F tipi cezaevlerini protesto amaçlı açlık grevine katıldı. İnsan hakları savunucuları, avukatlar, doktorlar, siyasetçiler ve CPT çözüme katkı sağlamaya çalıştılar. 9 Aralık günü Adalet Bakanı, Anti Terör Yasasının 16. Maddesi düzeltilmeden, cezaevleri denetleme organları kurulmasına dair yasa kabul edilmeden ve F tipi cezaevleri yönetmeliği yayınlanmadan mahkumların F tipi cezaevlerine transferlerinin

yapılmayacağına dair söz verdi. Ancak, 19 Aralık gOnO güvenlik güçleri, 20 cezaevine 30 mahkum ve iki askerin ölümüyle sonuçlanan bir operasyon düzenledi. Yüzlerce mahkum Edirne, Kandira (Kocaeli) ve Sincan'da (Ankara) yeni açılmı olan F tipi cezaevlerine nakledildi.

Yetkililer bazı mahkumların kendilerini yaktığını iddia etti ancak diğer mahkumların nasıl öldüğünü açıklamadı. Ocak 2001 başında CPT'nin mahkumlarla yaptıkları görüşmeler, 'müdahaleler sırasında mahkumlardan bazılarının üzücü ölümleri ve yaralanmalarının güvenlik güçleri görevlilerinin eylemlerinden çok kendilerini kurban etmesi sonucu olduğunu göstermektedir. Ancak, ziyaret sırasında toplanan bilgiler, güvenlik güçlerinin uyguladığı yöntemler, karşılaşılan zorluklarla olayların tümünde doğru orantılı olmadığını göstermektedir. Heyetin özellikle İstanbul Ceza ve Tutukevindeki C1 kadınlar koğuşuna (Bayrampaa) yapılan müdahalenin biçimine dair ciddi kaygıları bulunmaktadır. Bu koğuşta bulunan 27 kadın mahkumdan altısı ölmüş ve birçoğu da yanık ve/veya diğer yaralanmalara maruz kalmıştır. Heyet, gerek bu koğuşta tutulan kadınların birçoğuyla, gerekse bu koğuşa yapılan müdahalenin bir bölümüne tanık olmuş diğer mahkumlarla görüşmüştür. Edinilen bilgilere göre, C1 koğuşunda kalanlar şiddet kullanarak direnmemiş, sadece kendilerini koga kapatmışlardır. Ama buna rağmen kadınlara saatlerce gaz bombaları ve diğer bombalar atıldığı ve ateş edildiği, ve saat yaklaşık 12 sıralarında, güvenlik güçlerinin müdahale yöntemlerinin sonucu koğuşun üst kati ateş aldığı iddia edilmiştir. Bir başka iddia ise, üst kattaki mahkumların yandığı askerlere derhal haber verilmesine rağmen, yangının söndürülmesi için ellerinde olanak olmasına rağmen (yangın söndürme hortumu) vaktinde harekete geçilmediğidir. İşkence ve insanlık dışı veya onur kirici muamele veya cezanın önlenmesine dair Avrupa Sözleşmesi'nin 8.Madde 5. Paragrafı uyarınca, heyet güvenlik güçlerinin İstanbul Ceza ve tutukevi C1 koguuna yapılan müdahale sırasında kullandığı yöntemlere ve bu koğuş sakinlerinin ölüm ve yaralanmalarının kesin nedenlerine ilişkin kapsamlı ve bağımsız bir incelemenin geciktirilmeksizin yapılmasını talep etmektedir.”⁸

Üluslararası Af Örgütü, derhal bağımsız otopsiler yapılarak, sonuçlarının kamuya açıklanması için çağrıda bulunmuştur. Bu ölümlerin nasıl ve kimler tarafından gerçekleştirildiğine dair spekülasyonların sürmesi, toplumsal barışı geciktirmektedir. Sorumluluklar dikkatlice değerlendirilerek, sorumlular adalet önüne çıkarılmalıdır. Ne Türk Tabipler Birliği ne de ölenlerin yakınlarının avukatlarına kapsamlı otopsi raporlarına erişme izni verilmemiştir.

6 Ocak tarihinde UAÖ ve HRW'nin basın açıklamasına cevaben Türk hükümeti, Şubat 2001'de yaptığı açıklamada "operasyon sırasında yaralanan hükümlülerin bulunduğunu ve sonra F tipi cezaevlerine nakledildiğini" kabul etmiştir. Uluslararası Af Örgütü, F tipine nakiller öncesi, sirasi ve sonrasında mahkumların dövüldüğü ve bazılarının işkence yapıldığına dair birbirleriyle uyumlu bilgiler almıştır. 10-15 Ocak tarihleri arasında Türkiye'ye yaptıkları ziyaret sırasında CPT de, jandarmalar tarafından öncelikle cezaevi operasyonu sırasında, sonra da yeni cezaevlerine girişlerdeki dayaklarla ilgili tutarlı ve çok sayıda iddia edinmişlerdir. UAÖ defalarca cezaevi operasyonu sirasi ve sonrasında işkence ve kötü muamele yapıldığı iddialarının vakit geçirmeksizin kapsamlı ve bağımsız bir biçimde soruşturulması için çağrıda bulunmuştur. Ocak ayı başında Adalet Bakanlığı kötü muamele iddialarını araştırmaları için üç müfettiş görevlendirmiştir. UAÖ, Ocak ayında yaptığı ziyaret sırasında, Tabipler Birliği ve Barolar Birliği gibi bağımsız organların bu soruşturmaları yapmaktan mahrum bırakıldığını öğrenmiş ve kaygılanmıştır. Ziyaret sırasında Tabipler Birliği'nin cezaevlerine ve mahkumların tıbbi durumları ile ilgili güvenilir bilgiye erişimi reddedilmiştir.

Aralarında bazılarının jandarma Uniforması giymiş olmasına rağmen konuşma ve tavırları jandarmanın genel tavrından farklı olan bazılarının da aralarında bulunduğu güvenlik personeline ilişkin güvenilir tecavüz iddiaları bulunmaktadır. Kandira cezaevine varışlarında bazı mahkumlara coplarla tecavüz edildiğine dair iddiaların dile getirildiği ortak basın açıklamasına cevaben, bunun doğru olamayacağını çünkü cezaevi gardiyanlarının saldırı silahi taimadığını ve silahlı ve di güvenlikten sorumlu olan jandarmanın da cezaevlerine sadece isyanlara mLiDAHale için girişine izin verildiğini ifade etmiştir. Ancak tüm raporlar göstermektedir ki, Aralık operasyonunda görev alan güvenlik personelinin çoğu aslında jandarmaydı. Uluslararası Af Örgütü tecavüz iddialarının, transferler sırasında hangi güvenlik personelinin görev bairında olduğunu, görevlerinin olduğunu ve mahkumların cezaevlerine varışlarında sorgularının hangi personel tarafından yapıldığının açığa kavuşması için dikkatli bir soruşturmaya hak ettiğine inanmaktadır.

Mahkumların jandarmalar tarafından işkence, kötü muamele ve hukuk dışı öldürmelere maruz kaldığına dair daha önceki birçok iddia nedeniyle Uluslararası Af Örgütü Türk hükümetine defalarca jandarmanın cezaevi sakinleriyle ilişkiye girmemesini sağlaması için çağrıda bulunmuştur. CPT ilk incelemelerinde, “jandarmanın cezaevleri ve cezaevleriyle ilişkin halen sürdürmekte olduğu rolün uzun vadede aşamalı olarak sona erdirilmesi arzu edilmektedir. [...] Ayrıca, kısa vadede, jandarmanın halen kullanılmakta olan F tipi cezaevlerinde veya küçük yaşama birimlerinin faaliyete geçtiği diğer kurumlarda, arama yapması için görevlendirilmesinin de sona ermesi gerektiğini”⁹ ifade etmiştir.

Türk hükümeti işkence iddialarıyla ilgili “daha önce hiçbir avukat resmi şikayette bulunmadığı”ni ifade etmiştir. Ancak, 26 ve 28 Aralık 2000 tarihli bu tip resmi şikayet başvuruları, İHD İstanbul Şubesi tarafından hazırlanan “19 Aralık Katliam Raporu” adlı belgede yer almaktadır. Resmi şikayetlerinde avukatlar, tecavüz ve diğer işkence biçimleriyle ilgili iddiaların doğruluğunun tespiti için adli tip incelemesi talep etmişlerdir. Uluslararası Af Örgütü’nün edindiği bilgilere göre bu tip tıbbi incelemeler vaktinde yapılmamış, gerçekleştiği iddia edilen olayın üzerinden yaklaşık üç hafta geçtikten sonra yapılmıştır. UAÖ yetkililere psikolojik raporları da içeren gerekli tüm bilgiyi topluyarak işkence iddialarının soruşturulması için çağrıda bulunmaktadır. Sorumlu olduğundan haklı nedenlerle şüphelenilenler yargı önüne çıkarılmalı, soruşturma sırasında görevden ei çektirilmeli ve suçlu bulunması durumunda işten atılmalıdır.

Nuri Akalin ‘in Kandira F-tipi cezaevinde copla tecavüze uğradığı bildirildi

1977 doğumlu Nuri Akalin aşiri milliyetçi Milli Hareket Partisi’nin (MHP) yerel başkanına yönelik saldırıya karıştığı iddiasıyla Ümraniye Cezaevinde tutuklu bulunuyordu. Raporlara göre, cezaevi operasyonunun ardından 23 Aralık 2000 günü bir cezaevi aracının arkasında Kandira F tipi cezaevine nakledildi. Nakil sırasında sürekli dövüldü, aşağılandı ve sorgulandı. Kandira’ya varıldığında tekrar dövülerek ayrı bir odaya alındı. Burada çirilçipiak soyularak, falaka, testisleri sıkma biçiminde cinsel saldırı, dayak ve copla tecavüze maruz kalarak yaklaşık 45 dakika sorgulandı. Suçlu olduğu iddia edilen kişiler jandarma üniformalıydı ama ameliyat maskesi ve lastik eldivenler giyiyorlardı. Kimlikleri Uluslararası Af Örgütü’nce bilinmemektedir.

Sorgudan sonra iç çamaşırlarıyla doktorun ofisine götürüldü ve burada tekrar soyuldu. Doktor (veya doktor olduğunu varsaydığı bir kişi) kısaca başını inceledikten sonra bir rapor hazırlattı. Nuri Akalin'ın bir şey söyleme olanakları yoktu. Daha sonra içinde iki kişinin bulunduğu bir hücreye götürüldü. Hücre arkadaşlarından birinin kaburgaları çatlatıldı ve ertesi gece bir doktor tedavisi için hücreye geldi. Nuri Akalin doktora tecavüze uğradığını söyleyerek bir rapor yazmasını istedi. Bildirildiğine göre doktor batan savma bir cevap verdi.

İki üç gün sonra Nuri Akalin hem cezaevi idaresine hem de savciya resmi şikayette bulundu ve muayene için Adli Tıp Kurumu'na naklini istedi. 28 Aralık günü avukatı da resmi şikayet hazırlayarak kendi eliyle aynı zamanda Kandıra Cezaevi Savcısı da olduğu ve transfer sırasında görevde olduğu anlaşılan Kandıra Savcisine götürdü. Yani, Savci olanlardan sorumluydu çünkü —teorik olarak— tüm güvenlik görevlileri onun emri altında hareket etmeliydi. Avukata, "Anüs dahil aramalar gereklidir. Tek kişilik hücreler rehabilitasyon için önemlidir. Cezaevlerini kendi tapulu malları haline getirdiler. Beş altı kişinin raporuyla cezaevi personelini harekete geçirmeye gerek yok." dediği bildirildi. Avukatın ısrarı üzerine nihayet, "Nakil emrini vereceğim ama askerlerin onu götürüp götürmeyeceğini bilmiyorum" dedi.

Uluslararası Af Örgütü'nün bilgisine göre, iddia edilen tecavüz olayından yaklaşık üç hafta sonra Nuri Akalin bir savci ve bir adli tıp doktoru tarafından ziyaret edilerek muayene edildi. Tecavüz için tıbbi kanıtların iddia edilen saldırının ardından mümkün olduğunca çabuk elde edilmesi gerekir ve bu tip bir gecikme tıbbi kanıtların yararlığını ciddi biçimde engelleyebilir.

F tipi cezaevlerinde küçük grup izolasyonu ve tecrit

Uluslararası Af Örgütü'nün topladığı bilgilere göre, F tipi cezaevlerindeki mahkumlar en fazla diğer iki mahkumla ilişki içinde olabiliyor — günün 24 saati birlikte kapalı kaldıkları hücre arkadaşlarıyla — ve görünüme göre diğer mahkumlarla bir araya gelme olanakları yok. Uluslararası Af Örgütü, hücrelerin önündeki alana açılan kapıların —gerek tek kişilik üç hücre gerekse üç kişilik tek hücre — yalnızca gardiyanlar tarafından açıldığı ve transferlerden hemen sonraki haftalarda kapatıldığına dair çok sayıda bilgi aldı. Ayrıca, Bakanlığın ifadesiyle, tek kişilik hücrelere yerleştirilmeyi tercih etmeyen ve ziyaretçileri izolasyonu sona erdirmeleri için ellerinden geleni yapmaları için teşvik eden mahkumlar hakkında da çok sayıda rapor aldı. Ayrıca, uluslararası Af Örgütü'nün topladığı bilgiler spor tesislerinin mahkumların kullanımına tanınmadığını göstermekte. CPT Ocak 2001 'de, F tipi cezaevlerinde kullanıma hazır bulunan jimnastik salonlarının açılmasının, "yetkililerin F tipi cezaevlerinde bir dizi etkinlik programı uygulamaya koyacağına dair niyetlerinin görünür bir kanıtı olacağını" ifade etti.¹⁰

Yetkililerin Aralık operasyonu ile sona erdirmek istedikleri açlık grevi F tipi ve diğer cezaevlerinde devam etti. 21 Mart 2001 'de Sincan F tipi cezaevinde açlık grevindeki Cengiz Soydaş öldü. 18 Nisan tarihine kadar, 12 mahkum ve destek ölüm orucundaki 2 mahkum yakını öldü. Yaklaşık 6 aydır yetersiz beslenme nedeniyle daha birçoğu ölüm sınırına yaklaşıyor. Adalet

Bakanlığı izolasyon uygulamasını kaldırma niyetinden söz etmişti. Cezaevlerini uluslararası standartlara uygun hale getirmek için bu uygulama derhal kaldırılmalıdır. Durumun aciliyetini destekleyecek bir diğer argüman da bu adimin ölüm orucundakileri protestolarını sona erdirmeye tevik edebilir ve yaşamları kurtarabilir.

Bağımsız gözlemcilerin cezaevlerine girmesi

Türk hükümeti Türk Tabipler Birliği temsilcileri ve avukatların cezaevlerine girebildiklerini belirtmiştir. Uluslararası Af Örgütü'nün bilgilerine göre, Meclis İnsan Hakları Komisyonu temsilcilerinin ilk ziyaretleri operasyondan iki hafta sonra, CPT'nin ziyareti ise operasyondan üç hafta sonra gerçekleşmiştir. Tabipler Birliği temsilcilerine, operasyondan dört hafta sonra ancak izin verilmiştir. UAÖ, bu ziyaretlerin, operasyon sırasındaki işkence ve kötü muamele iddialarının tam olarak incelenmesi ve tam olarak değerlendirilmesi için çok gecikmiş olmasından kaygı duymaktadır. Ayrıca, Tabipler Birliği'nin girişi, Birliğin ubelerinin Ocak ayında gerçekleştirdiği cezaevi ziyaretlerinin bulgularını yayınlamasından sonra tekrar kaldırılmıştır.

Yeni cezaevi izleme heyeti fikriyle ilgili olarak CPT, müdahalelerden sonra inceleme ve daha sonra raporlamayla görevlendirilen "yerinde" bağımsız gözlemcilerin varlığının, 'her türlü kötü muamele iddiasının soruşturulması ve suçun doğru tanımlanmasını büyük oranda kolaylaştırmasının yani sıra, mahkumlara kötü muamele yapma niyetini taşıyanlar üzerinde caydırıcı etki yaratacağını" ifade etmiştir. "Bu tip müdahalelerde kamu savcılarının 'uzaktan' inceleme yaptığı varolan sistem yeterli değildir."¹¹ Ek olarak, Uluslararası Af Örgütü, planlanan cezaevi izleme heyetinde Barolar Birliği, Tabipler Birliği İHD, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ve Mazlum Der gibi bağımsız örgüt temsilcilerinin de yer almasını tavsiye etmektedir.

Avukatların müvekkillerine erişimi

Avukatlar cezaevlerine girişlerinin çok kısıtlı olduğunu belirtmiştir. F tipi cezaevlerindeki sonu gelmeyen prosedürler ve aramalardan şikayet etmektedirler. Bu da bir gün içinde az sayıda müvekkille görüşebilmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, aynı davanın sanıklarıyla birlikte görüşmediklerini, bunun da savunma hazırlama hakkı üzerinde olumsuz etki yaptığını bildirmişlerdir.¹² Uluslararası Af Örgütü izolasyon uygulamasının, uluslararası adil yargı standartlarının da ihlal edilmesine yardımcı olabileceğinden kaygı duymaktadır.

İnsan hakları savunucuları üzerindeki baskı

Ölüm ve yaralanmalarla ilgili bağımsız organların inceleme yapmasına izin verilmemesinin yanı sıra, F tipi cezaevlerine karşı gösteri yapan yüzlerce kişi tutuklandı, bir çoğunda güvenlik güçlerinin aşırı güç kullandığı bildirildi. Sonuç olarak, sivil toplum üzerindeki baskı ağır biçimde arttı. F tipi cezaevlerini eleştiren insan hakları örgütleri, siyasi partiler veya aralarında Tüm-Yargı Sen'in de bulunduğu işçi sendikaları temsilcileri yasadışı örgütleri desteklemekle suçlandılar. İHD'nin Gaziantep, Malatya ve Van üyeleri süresiz, Konya ve İzmir şubeleri de geçici olarak kapatıldı Diğer şubelerin ofisleri basılarak üyeler geçici olarak gözaltına alındı. İHD temsilcilerinin F tipi cezaevlerini protestolarıyla ilişkili suçlandığı çok sayıda dava açıldı.

CPT tavsiyeleri ve uluslararası standartlar

Uluslararası Af Örgütü, Türk hükümetinin halen F tipi cezaevlerindeki uygulamanın uluslararası standartlara uygun olduğu açıklamasına kesinlikle katılmamaktadır. İncelemeler ve Türk yetkililerin yayınlama yetkisi verdiği CPT ziyaretlerinin raporlarının tümü hücre dışı aktivitelerin önemini güçlü bir biçimde vurgulamaktadır. CPT'nin Ekim 1997 ziyaret raporu, para.80'de şunlar belirtilmektedir, "...Türkiye'de mahkumlar için daha küçük hücre sistemine doğru gidişin, mahkumların günün makul bir kısmında yaşadıkları birimin dışında anlamlı aktivitelerle birlikte düşünülmesi zorunludur. Gerçekte, halen mahkumlara yönelik hiçbir organize etkinlik programının olmamasının etkileri daha küçük yaşama birimlerinde çok daha keskin hissedilecektir. Mahkumlar için aktivitelerde gözle görülür bir gelişmenin olmaması durumunda, daha küçük yaşama birimlerinin yürürlüğe konmasının çözeceğinden daha fazla sorun yaratacağı neredeyse kesindir." Aralık 2000/Ocak 2001 ziyaretlerinin ilk gözlemlerinin 6. paragrafında CPT açık konuşmuş ve özellikle F tipi cezaevlerindeki varolan durumla ilgili şunları söylemiştir: halen yürürlükte olan *de facto* izolasyon sistemi kabul edilemez ve derhal sona erdirilmelidir. CPT'nin Temmuz 2000 ziyaret raporunda da aynı çizdiği gibi, daha küçük yaşama alanlarının uygulamaya sokulmasının hiçbir koşul altında genellenmiş bir küçük grup izolasyonu sistemine dönüşmesine izin verilmemelidir."

Uzun süreli tecrit ve küçük grup izolasyonu mahkumların fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerinde ciddi etkiler yaratabilir. İnsan Hakları Komitesi, örneğin Genel Yorum No.20, paragraf 6'da "gözetim altında veya hapisteki kişinin uzun süreli tecrit hapsinin", Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin (UMSHS) "7. Maddesinde yasaklanmış eylemlere varabilir." Olduğunu açıkça belirtmiştir. Bu eylemler zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve hatta işkencedir. Türkiye UMSHS'yi imzalamış ancak henüz onaylamamıştır; ama, 3. Maddesinde işkence veya insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezayı yasaklayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraftır. 1997 yılında BM İşkenceye Karşı Komite, "istisnai koşullar haricinde, *inter alia*, kişi veya mai güvenliği söz konusu olduğunda, [...] özellikle duruma öncesi gözaltı başta olmak üzere, tecrit hapslik yasaklanmalı, veya en azından yasalarca siki bir biçimde ve ayrıntılı olarak düzenlenmeli (maksimum süre, vs) ve adli denetleme uygulanmalıdır."¹³

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi küçük grup izolasyonunun fiziksel ve zihinsel hasar yaratacağı kararını vermiştir, ve BM Mahpusların İslahi için Asgari Standart Koşulları dış dünyayla irtibatın önemini ve yapıcı çalışma, eğitim ve eğlencenin rehabilitasyona yönelik faydalarını önemle vurgulamaktadır.

Tavsiyeler

Uluslararası Af Örgütü, Türk yetkililere, Türkiye cezaevlerinin uluslararası standartlara uygun hale gelmesi için aşağıda belirtilen önlemleri alması için çağrıda bulunmaktadır:

- F tipi ve diğer cezaevlerinde uygulanan küçük grup izolasyonu ve tecrit derhal sona erdirilmelidir. Amaçlı aktiviteler için ortak kullanım alanları, her gün bir süre için mahkumların kullanımına açılmalıdır. Anti Terör Yasası'nın 16. Maddesi iyileştirilmeli ve uzun süreli izolasyonu önleyecek cezai yönetmelikleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Mahkumlara işkence ve kötü muamele yapılmamalıdır. Gereken tıbbi bakımı almalıdırlar. Jandarmaların mahkumlarla irtibat içinde olmamalıdır.
- Aralık operasyonu sırasında gerçekleşen ölümler ve işkence ve kötü muamele iddialarıyla

ilgili bağımsız ve kapsamlı soruşturma derhal başlatılmalı ve sonuçları kamuya açıklanmalı; sorumlular adalet önüne çıkarılmalıdır.

- Cezaevleri, Türk yasaları ve mahkumlara insanca davranılmasına dair uluslararası standartlara uygun olarak yönetilmelerini sağlamak için, aralarında doktorlar ve avukatların bulunduğu insan hakları savunucularının incelemesine açılmalıdır.
- İnsan hakları savunucuları üzerindeki baskı sona erdirilmeli ve İHD'nin kapatılan şubeleri derhal açılmalıdır., Meşru görevlerini yaptıkları veya görüşlerini barışçıl yollardan ifade ettikleri için insan hakları savunucularına karşı isnat edilen suçlamalar düşürülmelidir.

SONNOTLAR

1. Avrupa Konseyi'nin tehlikeli mahkumların gözaltı ve ıslahı ile ilgili 24 Eylül 1982 tarihli Tavsiye No. R (82) 17. tehlikeli mahkumlara mümkün olduğu kadar olagan cezaevi kurallarının uygulanmasını ve güçlendirilmiş güvenlik önlemlerinin, gerçekten gerektiği kadar ve insan onuru ve haklarına saygılı bir biçimde uygulanmasını ve düzenli olarak gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir.

2. Resmi rakamlara göre Mart 2001 'de 9141 mahkum Anti Terör Yasası uyarınca tutulmaktaydı. Bunlardan 4,168'i tutuklu, 4,973'ü ise hükümlü.

3. CPT Başkanı'nından H. Kemal Gür'e gönderilen 29 Ocak 2001 tarihli mektup, 6. paragraf.

4. CPT'nin 27 Şubat-3 Mart 1999 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptıkları ziyaretleri sırasında yaptıkları gözlemler, 22 Mart 1999 tarihli mektupta belirtilmiş ve 4 Mayıs 1999'da kamuya açıklanmıştır.

5. BM Asgari Standart Kurallar Madde 11 öyle der: "Mahpusların yaşamları ve çalışmaları istenen yerlerde, a) Pencere, mahpusun gün ışığında okuyabilmesine veya çalışabilmesine imkan verecek yeterli büyüklükte, ve havalandırma tertibatı yapılmış olsa da, temiz havanın girebileceği bir biçimde yapılmış olur., Kural 2 1(1): Dışarıda çalıştırılmayan her mahpusun, hava koşulları müsaade ettiği zaman günde en az bir saat açık havada uygun bir biçimde beden eğitimi yapmasına imkan verilir. Avrupa Cezaevi kuralları'nın 16. ve 86. Kuralları da sırasıyla aynı gerekleri belirtir.

6. CPT, Temmuz 2000'de Kartal Özel Tıp Cezaevini ziyaret etmiş ve şöyle demiştir: "Ortak etkinlikler için bazı olanaklar bulunmakta; ancak, heyet bunların gerçekte kullanılmadığını gözlemlemiştir." Hükümetin buna yanıtı ise şöyle olmuştur: "tutuklular, istemedikleri takdirde zorla aktivitelere katılmaya zorlanamazlar." CPT/Inf (2000) 19, pp.6 ve 9.

7 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu: *26 Eylül 1999 Ulucanlar Cezaevi Raporu*, Ankara, Temmuz 2000, p. 128.

8 CPT 2001, para 2.

9 CPT 2001, paras 4 and 9.

10 CPT 2001, para 6.

11 CPT2001,para8.

12. Gazetelerde yer alan haberlere göre İstanbul DGM'nde yasadışı örgüt üyeliği suçlamasıyla yargılanmakta olan Cihan Kara ve Ömer Berber'in mahkemeye uk kez, Kandira F tipi Cezaevine transfer edildikten sonar çıktığı anlaşılıyor. Avukatları, bir savunma hazırlayamadıklarını çünkü defalarca cezaevine gitmesine karşın müvekkilleriyle görüşemediğini ifade ediyor. Cihan Kara üç kişilik bir hücrede. Ömer Berber ise tek kişilik bir hücrede tutuluyor. Ölüm orucundan vazgeçmeleri istendiğini. aksi takdirde kendilerine kağıt kalem verilmeyeceği söylendiğini iddia ediyorlar.

13. İşkenceye Karşı Komite'nin İnceleme Sonuçları: Danimarka. 01.105/97 (A/52/44 para. 186).